

Krúdy Gyula és a franciák

(Megjegyzések az Asszonyások díja című regény francia nyelvű kiadásához)

„A 20. század legnagyobb magyar írója”. Ezekkel a szavakkal hirdeti a kiadó Krúdy Gyula francia nyelven megjelent könyvét az olvasóközönségnek.

A franciák hajlamosak a túlzásokra, szeretnek „felső fokban” nyilatkozni, ha valamit dicsérnek vagy szidnak. Krúdy kétségtelenül a magyar irodalom klasszikusai közé tartozik, ahhoz azonban, hogy őt valaki a század legnagyobb írójának minősítse, igen alaposan kellene ismerni a magyar irodalmat.

A hazai irodalomtörténet és a könyvkiadás óvakodik ilyen kifejezések alkalmazásától. Nálunk ez nem szokás. A franciák mások, mint mi, és egyébként is, ugyan, ki ismeri Franciaországban a magyar irodalmat?

A francia nyelvért és kultúráért rajongó magyarok csak Aurélien Sauvegeot-t tudják idézni, mint egyetlen franciát, aki megtanulta nyelvünket és ismerte a magyar irodalmat. Amikor a francia-magyar kultúrkapcsolatokról esik szó, francia részről csak az ő nevét emlegetik, míg a magyarok klasszikus íróiknak és műfordítóiknak egész ki hadseregét képesek felsorakoztatni.

Amíg mi Batsányi óta „vigyázó szemünket” Párizsra vetettük, Franciaország a maga öntelt kultúrsovinizmusában önmagán kívül nem volt hajlandó

más nép irodalmáról tudomást szerezni. Legfeljebb az oroszok képeztek némi kivételt, mivel a franciák és oroszok már évszázadok óta kölcsönösen rajongtak egymásért, és ezen a rokonszenven sem Napóleon, sem a kommunista rendszer nem változtatott. Az orosz irodalommal azután nagyjából ki is merült a franciák világirodalmi ismeretköre. Később a német irodalomból kiragadták a prágai Franz Kafkát, ő lett számukra a német irodalom alfája és omegája. A többi nép irodalma nem létezett a franciák számára, tőlük, a külföldi íróktól csak elfogadták a hódolatot.

Ki tud ma Franciaországban Batsányi Jánosról vagy Ady Endréről, aki azt írta, hogy „Párizs az én Bakonyom”, és egyik hírlapi cikkében Clémanceaut, aki végül az ő szülőfaluját is a románoknak adta, a magyarság nagy barátjaként üdvözölte? Ki tud Illyés Gyula párizsi éveiről, József Attiláról és sok más magyar íróról, aki már szinte megalázó tisztelettel, mondhatnánk imádatokkal tekintett a francia kultúrára? Ezzel szemben a Hitler elől Magyarországra menekült francia tisztok egymás között csak „pápuák”-nak nevezték a magyarokat, ami nyilván annyit jelentett, hogy szemükben a magyarság irodalma, kultúrája egyenértékűnek számított egy őserdei primitív nép szellemi szintjével.

Ilyen előzmények után a halála után több mint egy fél évszázad múlva felfedezett Krúdy Gyulára alkalmazott fellegzős jelző mögött talán némi kulturális lelkiismeretfurdalás is rejtőzik.

A jelző túlzásai ellenére mégis elismérsésként hat számunkra, ha arra gondolunk, hogy Krúdyt joggal lehet francia

kortársával, Marcel Proust-tal összehasonlítani. Ma már mondhatnánk, hogy ha Krúdy történetesen nem magyarul, hanem franciául alkotott volna, azaz francia író lett volna, ma őt is ugyanúgy ismernék a világon, mint francia kortársát. Így azonban már annak is örülhetünk, hogy a franciák, igaz eléggé későn, de mégis felfedezték végre a magyar Krúdyt.

A fordítás minőségének megítéléséhez részletes és hosszabb filológiai elemzésre lenne szükség.

Nekünk mindig voltak kiváló fordítók, többnyire maguk is írók, költők, akik a megfelelő művészi szinten tudták tolmácsolni a francia szerzők műveit. Francia oldalról nézve sokkal kedvezőtlenebb a helyzet, bár ez nem kimondottan csak a franciákra jellemző, hanem minden más nyelvre is. Általánosan elismert tény, hogy a legjobban sikerült fordításokat olyan szerzők készítik, akik az idegen nyelvről az anyanyelvükre fordítanak. Alig lehet találni olyan németet, angolt, olaszt, aki olyan fokon megtanulta volna a nyelvünket, hogy képes lenne irodalmi alkotásainkat a maga anyanyelvére tolmácsolni. Franciát pedig úgyszólván egyet sem.

A magyarok között mindig akadt néhány lelkes nyelv- és irodalombarát, aki vállalkozott arra, hogy valamelyik magyar irodalmi alkotást az általa megtanult idegen nyelvre lefordítsa. A törekvések bármennyire dicséretesek voltak, az eredmény minősége többnyire eléggé gyatra lett. Még a legjobb esetekben is legfeljebb a tartalmat tudta érthetően tolmácsolni, a stílus művészi átültetésével a magyar anyanyelvű fordító az esetek többségében nehezen tudott megbirkózni. Ez volt a jellemző Krúdy

német nyelvű fordítására is, amelyet Sebestyén György készített.

Bármilyen nagy a lelkesedés, aki Krúdy Gyulát egy indoeurópai nyelvre akarja átültetni, igen kemény fába vágja a fejszét.

Jellegzetesek azok a kísérletek, amikor két személy vállalkozik a magyar szöveg lefordítására. Az egyik magyar anyanyelvű, aki jól ismeri az idegen nyelvet és elkészít egy ún. „nyers” fordítást, amelyet ezután a másik munkatárs önt irodalmi formába. Ez a munkatárs kitűnően ismeri a saját anyanyelvét, de nem tud magyarul. Az ilyen közös munkával készült irodalmi fordítás esztétikai-stilisztikai színvonala legtöbb esetben kétséges.

Az utóbbi években hirtelen több magyar szerző műve jelent meg a francia könyvpiacra. A jelek szerint egyes francia kiadók, valószínű a Franciaországban élő magyarok sugalmazására, érdeklődni kezdtek a magyar irodalom iránt. Az elgondolás öröndetes, a baj csak az, hogy nincsenek magyarul tudó francia műfordítók, ezért az eddig megjelent magyar könyvek kivétel nélkül társfordítások termékei. Ilyen Krúdy „Asszonyságok díja” című regényének kiadása is, amelynek átültetői Virág Ibo-lya és Jean-Pierre Thibaudet.

Krúdy Gyula igen termékeny író volt. Az utókor olvasója, aki ismeri az életrajzát, joggal kérdezheti, hogy zaklatott élettitele mellett hogyan maradt ideje annyi kiváló regény, novella megírására. Az „Asszonyságok díja” valahol az alkotói pálya közepe táján helyezkedik el. Szerencsés döntés volt, hogy a kiadó választása – valószínű, magyar irodalmat ismerő személy sugalmazására – éppen erre a regényre esett.

Az egykori, még külvárosnak számító Ferencváros környezetéhez, jellegzetes alakjaihoz akár egy Toulouse-Lautrec is készíthetett volna illusztrációt. Ha az író szinte minden egyes ház, kocsmá, utcasarok ábrázolásánál nem hangsúlyozná olyan félreérthetetlenül a pesti, ferencvárosi helyszínt, a történetet akár Párizsba is át lehetne helyezni. A francia olvasó, aki a könyvet kezébe veszi, azonnal látja, hogy nem valamiféle exotikus tájra került, hanem olyan világba, amely nagyon is hasonlít az ő világára.

Rájön a sorok olvasása nyomán, hogy az az ismeretlen, esetleg gyanús Magyarország is ugyanolyan Európa, akár Franciaország, a pesti külváros magyar lakói is ugyanúgy örülnek, szeretnek, szenvednek mint a párizsiak. Ez a felismerés pedig sokat jelenthet számunkra.

(Krúdy Gyula: *Le prix des dames*. Traduit par Ibolya Virág et Jean-Pierre Thibaudet. – Paris, Albin Michel, 1992.)

Vezényi Pál